

Сленко Б. В.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: старший викладач
кафедри кримінального права Національної
академії внутрішніх справ **Крутевич М. М.**

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КАТУВАННЯ

Законодавство України передбачає, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [1]. З вищеперерахованого важливе місце належить забороні здійснення катування людей, що також взаємопов'язано з вимогами важливих міжнародно-правових актів, на підставі яких кожна держава має розглядати акти катування як кримінальне правопорушення. Тому порушення цих вимог утворюють склад правопорушення, передбачений відповідними статтями Кримінального кодексу України (далі – КК України), однією з яких є стаття 127 КК України.

Статтю 127 (Катування) було включено до КК України відповідно до Конвенції ООН проти катувань, яка відноситься до злочинів проти життя та здоров'я особи. Катування являє собою умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб [2]. Так, у ст. 1 Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, визначено, що «катування» означає «будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне», і в цей термін не включаються біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково [4].

Кримінально-правову характеристику катування за законодавством України розпочнемо з об'єктивних та суб'єктивних елементів й ознак цього складу злочин. Загальним об'єктом катування є вся сукупність суспільних відносин, що підпадає під охорону кримінального закону. Родовим об'єктом катування слід вважати здоров'я особи, з огляду на диференціацію злочинів у розділі II Особливої частини КК України, розрізняють злочини проти життя особи (ст. 115–120, 129) та злочини проти здоров'я особи (ст. 121–128, 130 і 133), а також злочини, що ставлять у небезпеку життя та здоров'я

особи. (ст. 131, 132, 138–145). Безпосередній об'єкт катування – це стан організму потерпілого чи іншої особи до вчинення щодо них цього злочину, що характеризується відповідним рівнем фізичного, психічного та соціального благополуччя, додатковим обов'язковим об'єктом є воля, честь і гідність особи [5, с. 127]. З об'єктивної сторони цей злочин характеризується: 1) діями – нанесенням побоїв, мученням або іншими насильницькими діями; 2) наслідками у виді заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання; 3) причиновим зв'язком між вказаними діями і наслідками [6, с. 196]. Отож, у юридичній літературі зазначається, що: а) побої при катуванні – це багаторазове (два та більше разів) завдання ударів по тілу потерпілого, що не спричинило тілесних ушкоджень; б) мучення (або заподіяння мук) – це дії, пов'язані з тривалим позбавленням людини їжі, пиття чи тепла, з утриманням у шкідливих для здоров'я умовах; в) інші насильницькі дії – це погроза зброєю, застосування протигазу чи поліетиленового пакета для позбавлення можливості дихати, електричного струму, різні посягання на статеву недоторканість особи, дії, характерні для мордування, а також інші подібні дії (такі дії супроводжуються стресом, почуттям жаху чи неспокою та здатні принизити особу, зламати її морально) [7]. Суб'єктом є фізична, осудна особа, яка досягла 16-річного віку, тобто загальний суб'єкт.

Статистичні дані показують що, виходячи з аналізу 65 матеріалів кримінальних проваджень (справ), типовий кат в Україні – це: 1) переважно громадянин України (97,0 % з усіх засуджених осіб); 2) чоловічої статі (89,1 %); 3) віком від 20 до 40 років (84 особи, тобто 83,2 % з усіх); 4) із середньою чи середньою спеціальною освітою (63,4 %); 5) неодружений (60,4 %); 6) непрацюючий (75,2 %); 7) раніше не судимий (68,3 %); 8) особа, яка вчинила цей злочин у співучасті (зокрема, за попередньою змовою групою осіб) (58,5 %); 9) у стані алкогольного сп'яніння (80,1 %) [5, с. 146].

Насильницькі дії, вчинені службовими особами з метою спонукання потерпілого до дій, що суперечать його волі, можуть бути кваліфіковані, зокрема, за ст. 365 (424) або 373. З суб'єктивної сторони злочин характеризується прямим умислом. Метою насильницьких дій при катуванні є намагання примусити потерпілого або іншу особу до дій, що суперечать їхній волі, наприклад, надати певні відомості чи зробити визнання, вчинити самокалічення тощо [6, с. 196]. Згідно із Законом № 270-VI від 15 квітня 2008 р. абзац перший частини другої статей 365 і 373 доповнено словами «за відсутності ознак катування». Це означає, що побої, мучення або інші насильницькі дії, вчинені: 1) під час перевищення влади або службових повноважень службовою особою; 2) при допиті особою, яка проводить дізнання або досудове слідство, – кваліфікуються за ч. 2 ст. 127 в усіх випадках, коли вони вчинені з метою: примусити потерпілого або іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у т. ч. отримати від нього або іншої особи

відомості чи визнання; покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним чи іншою особою або у скоєнні яких він чи інша особа підозрюється; залякати його чи інших осіб; дискримінувати його чи інших осіб. Отже, навіть якщо особою, яка проводить дізнання чи досудове слідство, насильницькі дії щодо потерпілого вчинені з метою отримати від нього відомості чи визнання (показання), вони не можуть кваліфікуватися за ч. 2 ст. 373. Кваліфікація за цією нормою виключається також у разі, коли примушування давати показання (відомості чи визнання) при допиті зазначена особа поєднує зі знуцанням над потерпілим, адже знуцання, яке є різновидом мучення, що завдає моральних страждань, також підпадає під ознаки катування. Так само з часу набрання чинності Законом № 270-VI від 15 квітня 2008 р. практично не може виникнути ситуація, за якої перевищення службовою особою влади чи службових повноважень, яке супроводжується насильством, застосуванням зброї або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, могло б кваліфікуватися за ч. 2 ст. 365 [7].

Отже, слід зазначити, що катування займає досить високу позицію за шкалою жорстокості, за ним йде нелюдське, а потім таке, що принижує гідність поведження або покарання. При цьому катування завжди є виявом жорстокого поведження, включає до свого складу й інші форми поведження, а не тільки умисне заподіяння сильного фізичного або психічного болю. Власне вище охарактеризований склад злочину є нормативно-правовою (законною) підставою кримінальної відповідальності, про що зазначено в юридичній літературі та правозастосовній практиці.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Кримінальний кодекс України // (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25–26, ст. 131).
3. Кримінально процесуальний кодекс // (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88).
4. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання від 10 грудня 1984 р.
5. Кримінальна відповідальність за катування в Україні та зарубіжних країнах: навч. посіб. / за заг. ред. д.ю.н., проф. А. В. Савченка. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. – 240 с.
6. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 7 лютого 2003 р. «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» (п. 27).
7. Європейська конвенція про запобігання тортурам чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню, від 26 листопада 1987 р. Ратифікована Україною 24 січня 1997 р.